

Методичний бюлетень

Резерви підвищення ефективності уроку

Випуск 8

грудень 2016 року

Учитель, у твоїй душі усе найкраще...

У цьому випуску:

1. Технологія критичного мислення як засіб формування творчих та пізнавальних здібностей учнів
2. Робота з обдарованими учнями в контексті підготовки до олімпіад
3. Організація навчальної діяльності обдарованих учнів
4. Коротка характеристика деяких форм та методів роботи з обдарованими учнями
5. Психологічний тест «Перевірте свій інтелект»
6. Як розвивати творчі здібності обдарованих дітей

*Учитель, у твоїй душі усе найкраще,
Величне все, що кожен може мати у собі,
Бо саме педагог – це мудрість неосяжна,
Яку в житті вони дали мені й тобі.*

*Вселяє він добро в дитячі світлі душі,
Плекає, нестить і голубить їх,
Веде у світ широкий, світ науки
І рідним враз стає для кожного із них.*

*Вони, як бджілки, серед діток-квіток,
У вічному пориві, у творчості в труді.
Несуть добро школярикам маленьким.
На встеленому квітами життєвому путі.*

**Справжній педагог
повинен працювати на
майбутнє**

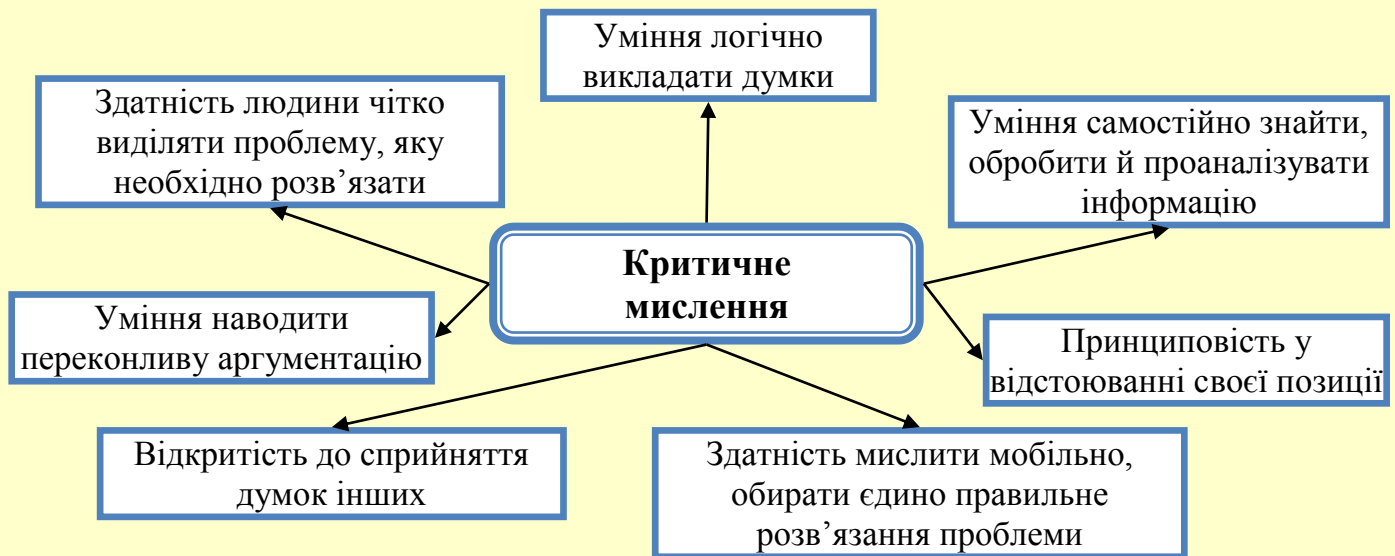
В.О.Сухомлинський

---

*Учителем не кожен може бути,
Не кожне серце вмiє говорити...
Учитель лише той, хто вмiє чути,
Окрилити, навчити і любити.*

Технологія критичного мислення як засіб формування творчих та пізнавальних здібностей учнів

Характеристики критичного мислення:

1. **Самостійність.** Ніхто не може мислити за людину, висловлювати її думки, переконання, ідеї тощо. Мислення стає критичним, тільки якщо носить індивідуальний характер.
2. **Постановка проблеми.** Критичне мислення досить часто починається з постановки проблеми, а її розв'язання стимулює людину мислити критично. Початок розв'язання проблеми – це збирання інформації за нею, бо роздумувати «на порожньому місці» фактично неможливо.
3. **Прийняття рішення.** Закінчення процесу критичного мислення – це прийняття рішення, яке дозволить оптимально розв'язати поставлену проблему.
4. **Чітка аргументованість.** Людина, яка мислить критично, повинна усвідомлювати, що часто одна проблема може мати декілька розв'язань. Тож слід підкріпити прийняте рішення вагомими, переконливими власними аргументами, які б доводили, що саме таке розв'язання є оптимальним.
5. **Соціальність.** Людина живе в соціумі. Тому доводити свою позицію особистість повинна в спілкуванні. У результаті спілкування, диспуту, дискусії людина поглиблює свою позицію або може змінити її.

Умови, що стимулюють розвиток критичного мислення:

1. **Час.** Учні повинні мати достатньо часу для збирання інформації з проблеми, її обробки, вибору оптимального способу презентації свого рішення. Роботу з формування критичного мислення можна проводити як на уроці, так і перед (після) ним.
2. **Очікування ідей.** Учні повинні усвідомлювати, що вчитель очікує від них висловлювання думок та ідей у будь-якій формі, їх діапазон може бути необмеженим, ідеї можуть бути різноманітними.
3. **Спілкування.** Учні повинні мати можливість для обміну думками. Унаслідок цього вони можуть бачити свою значущість і свій внесок у розв'язання проблеми.
4. **Цінування думок інших.** Учні повинні вміти слухати і цінувати думки інших. При цьому вони мають усвідомлювати, що для знаходження оптимального розв'язання проблеми дуже важливо вислухати всі думки зацікавлених людей, щоб мати важливість остаточно сформулювати власну думку з проблеми, яка може бути скоригована «колективною мудрістю».
5. **Віра в сили учнів.** Учні повинні знати, що їм дозволяють висловлювати будь-які думки, мислити поза шаблоном. Вони мають бути впевнені, що їх «цеглинка» буде вложена у зведення «будинку», яким є розв'язання проблеми.
6. **Активна позиція.** Учні повинні займати активну позицію у навчанні, отримувати справжнє задоволення від здобування знань. Це стимулює їх до роботи на складнішому рівні, до прагнення мислити нестандартно критично.

Технологія критичного мислення як засіб формування творчих та пізнавальних здібностей учнів

**Всьому, що необхідно знати,
навчити не можна, вчитель
може зробити тільки одне –
вказати дорогу**

Річард Оллінгтон

Структура уроку критичного мислення:

1. Розминка

- 1) Замінює так звані організаційні моменти;
- 2) Головна функція - створення сприятливого психологічного клімату на уроці.

Актуальність етапу:

Теплий психологічний клімат сприяє:

- кращому засвоєнню навчального матеріалу;
- підвищенню авторитету вчителя;
- психологічному розвантаженню учнів.

2. Обґрунтування навчання

Етап передбачає:

- 1) постановку мети уроку;
- 2) розвиток внутрішньої мотивації до вивчення конкретної теми та предмета загалом.

Актуальність етапу:

Навчальний матеріал засвоюється краще, якщо:

- учні розуміють його конкретну практичну значимість для кожного з них;
- знають, що вимагатиметься від них на уроці.

3. Актуалізація

1) Девіз етапу: « Пробудіть, зацікавте, схвилюйте, спровокуйте учнів пригадати те, що вони знають»;

2) на цьому етапі відтворюються знання, уміння, встановлюється рівень досягнень з теми, потрібних для наступних етапів уроку.

Актуальність етапу:

- те, що людина знає, визначає те, про що вона може дізнатися;
- знання, пов'язані з досвідом учня, краще та швидше запам'ятовуються;
- підвищується роль учня на уроці.

4. Усвідомлення змісту

- 1) учень ознайомлюється з новою інформацією;
- 2) на цьому етапі вчитель має найменший вплив на учня;
- 3) учень аналізує інформацію, визначає особисте її розуміння.

Актуальність етапу

- Розвиток умінь: - працювати з інформацією;
- працювати самостійно;
- виділяти головне, суттєве;
- формування компетентності учнів із предмета.

5. Рефлексія

- 1) Учень стає власником ідеї, інформації, знань;
- 2) має можливість використати знання;
- 3) обмінятися знаннями з іншими учнями;
- 4) оцінити діяльність.

Актуальність етапу

- усвідомлення того, що було зроблено на уроці;
- демонстрація знань та їх можливого застосування;
- можливість замислитися над підвищенням якості роботи;
- можливість диференціації домашнього завдання;
- визначення необхідності корекції.

Технологія «Розвиток критичного мислення учнів» - універсальна, вона дозволяє здобути такі освітні результати, як уміння працювати в різних галузях знань з інформацією, висловлювати свої думки усно чи письмово, формувати особисту точку зору на підставі різноманітних ідей та уявлень, уміння працювати в команді.

Методичні рекомендації з проблеми «Робота з обдарованими учнями в контексті підготовки до олімпіади»

Процес підготовки учнів до олімпіад безпосередньо пов'язаний з наявністю у навчальному закладі вчителів, які готові і здатні взяти на себе відповідальність за роботу з обдарованими учнями. У педагогічній діяльності творчість вчителя займає особливе місце. Адже, лише неформальне, творче ставлення до своїх обов'язків може дати позитивні результати.

Доолімпіадний період:

Цей період починається на початку навчального року. Протягом цього часу передбачається робота безпосередньо в навчальних закладах, а також позашкільних формах занять (гуртки, заняття окремих груп тощо).

Підготовка включає:

1. Вирівнювальні підготовчі заняття щодо повторення задач минулого олімпіадного сезону, введення в групу олімпіадників нових учнів. Ця робота включає як індивідуальні, так і диференційовані форми. Обов'язковою є також робота у групах.
2. Розв'язування завдань I та II етапів попередніх олімпіад.
3. Проведення занять у формі «міні олімпіад» для поступового психологічного налаштування учнів.

I етап олімпіади:

Шкільні олімпіади. Проводяться в навчальних закладах вчителями. Особливості проведення:

1. Участь беруть всі бажаючі.
2. Підбір завдань повинен бути диференційованим, тобто включати завдання 3-х рівнів:
  - ~ нескладні завдання репродуктивного характеру, які може розв'язати більшість учасників;
  - ~ завдання, які потребують творчого підходу до розв'язання;
  - ~ завдання, рівень яких відповідає II (III) етапу олімпіади.
3. Умови проведення олімпіади повинні максимально відповідати умовам олімпіади наступного етапу.

Завдання, що пропонуються на шкільній олімпіаді, повинні враховувати той матеріал, що був засвоєний на момент проведення даної олімпіади за навчальною програмою, однак,

складність цих завдань повинна носити олімпіадний характер, визначаючи вміння учнів логічно мислити, застосовувати програмний матеріал до більш складних завдань.

II етап олімпіади:

Районна (обласна) олімпіада. Для того, щоб учасники II етапу олімпіади, до яких відносяться й учителі, були в максимально однакових підготовчих умовах, рекомендується попередньо провести такі заходи:

- ~ семінари-практикуми для вчителів щодо ознайомлення з вимогами виконання завдань II етапу та рівнем складності завдань;
- ~ заочну олімпіаду, що проходить у декілька етапів та передбачає ознайомлення учнів з авторськими розв'язками запропонованих завдань.

III етап олімпіади:

Всеукраїнська олімпіада. Цьому етапу олімпіади можуть передувати такі заходи:

- семінари-практикуми для вчителів-тренерів районних та міських команд для ознайомлення з вимогами виконання завдань III етапу та рівнем складності завдань;
- участь вчителів у курсах з розв'язування задач олімпіадного рівня.

Учитись важко, а навчити важче, але не мусиш зупинятись ти – як дітям віддаси усе найкраще, то досягнеш нової висоти

Організація навчальної діяльності обдарованих учнів

Продовжуючи себе у своїх вихованцях, ми творимо не лише людину, ми творимо час

В.О.Сухомлинський

...Зміст навчальної інформації має *доповнюватись науковими відомостями*, які можуть одержати в процесі виконання *додаткових завдань* у той же час, що й інші учні, але за рахунок *вищого темпу обробки навчальної інформації*.

Серед методів навчання обдарованих учнів мають превалювати *самостійна робота, пошуковий і дослідницький підходи до засвоєних знань, умінь і навичок*.

Контроль за їх навчанням повинен стимулювати *поглиблене вивчення, систематизацію, класифікацію навчального матеріалу, перенесення знань у нові ситуації, розвиток творчих елементів у їх навчанні*.

Підвищення інтелектуальної активності учнів під час вивчення нового матеріалу

1. Розгляд яскравих прикладів зв'язку матеріалу, що вивчається, з життям, практикою, сучасною технікою.
2. Створення проблемної ситуації за допомогою дослідів, для пояснення яких потрібні нові знання.
3. Використання біографічного матеріалу.
4. Виконання фронтальних експериментальних завдань.
5. Використання інтерактивних методів навчання: "мозкового штурму", роботи в малих групах.
6. Залучення учнів до дидактичних ігор, ігрових вправ.

Активізація учнів під час застосування перевірки знань

1. Використання цікавих запитів і задач
2. Застосування взаємоопитування, рецензії на відповідь товариша, взаємоперевірки.
3. Використання інтерактивних методів навчання: робота в групах, вправа "Мікрофон"
4. Проведення нестандартних уроків.

Активізація під час узагальнення та систематизація знань

1. Залучення учнів до самостійного формулювання висновку
2. Складання спільно з учнями структурно-логічних схем вивчення матеріалу.

Домашні завдання повинні мати творчий, диференційований характер. Диференціація домашнього завдання за складністю, експериментальне завдання.

Індивідуальні форми позакласної роботи передбачають виконання різноманітних завдань, участь в очних і заочних олімпіадах, конкурсах на крашу науково-дослідну роботу.

Створити позитивний настрій в учнів на уроці допомагає використання спеціальних прийомів.

«Емоційне стимулювання» — констатація будь-якого, навіть незначного, успіху, навіювання дитині віри в себе, відкритість учителя для довіри і співчуття.

«Авансування» — репетиція майбутньої дії, що створює психологічне налаштування на успіх.

«Даю шанс». Шанс, про який ідеться, — це заздалегідь підготовлена педагогом ситуація, у якій учень отримує можливість несподівано для себе розкрити свої можливості.

«Сповідь» рекомендується застосовувати в тих випадках, коли є надія, що відверте звернення вчителя до кращих почуттів дітей зустрине розуміння, викличе відповідний відгук. Як його застосувати - треба все заздалегідь прорахувати, спрогнозувати можливі реакції.

«Загальна радість». Це емоційний відгук колективу на успіх одного із своїх членів. Важливо, щоб у досягненнях кожного школяра його товариші бачили результати своєї праці, а сама дитина розуміла, що її радість — це радість підтримки, стану «свій серед своїх». На практиці цей прийом реалізується завдяки допомозі окремих учнів, що «ведуть» неуспішних.

«Емоційний сплеск». Ефективний стосовно дітей, які емоційно реагують на похвалу і критику. Завдання вчителя — у кожному учневі перетворити її на ланцюгову реакцію.

«Кольорова рефлексія». Учитель задає питання і пропонує варіанти відповідей і спів-

віднесені з ними кольори. Учні обирають свою відповідь і сигналізують певним кольором.

«Зіпсований телефон». Побажання вчителя діти переказують один одному.

Коротка характеристика деяких форм та методів роботи з обдарованими дітьми

Урок – перше вогнище, зігрівшись біля якого людина прагне стати мислителем

Г.О.Пуліна

♦ **ТРВЗ** (теорія розв'язання винахідницьких завдань) – пропонує певний набір прийомів мислення, кінцевою метою яких є свідоме досягнення стану «осіяння», підказок інтуїції тощо. Використання алгоритму розв'язання проблемних ситуацій у ході навчального процесу виробляє в учнів такий стиль мислення, в основі якого є гнучкість, оригінальність, чутливість до протиріч, вміння свідомо моделювати ідеальний еталон, психологічно орієнтована думка на його досягнення і домагання цього найкоротшим шляхом.

♦ **Ейдетика** – технологія формування ейдетичного мислення, в основі якого запам'ятовування інформації через образи, асоціації й відчуття. В учнів розвивається уява та фантазія, гнучкість мислення, здатність створювати об'ємні й яскраві образи. Відбувається стимулювання роботи правої півкулі головного мозку, що забезпечує розвиток здатності створювати варіативність у розв'язанні творчої задачі, що є основою для активізації креативного мислення та використання його у вирішенні навчальних та життєвих задач.

♦ Метод роботи з обдарованими дітьми – **проблемні запитання**. При вивченні різних тем з предмету підбираються проблемні запитання, на які учень у підручнику готової відповіді не знайде. При цьому для вірної відповіді учню потрібно ще застосувати знання з вивчених раніше розділів. Ще в запитання закладається якась проблемна ситуація, розв'язати яку потрібно неординарним способом.

♦ Метод роботи з обдарованими дітьми – **побудова гіпотез**. Учні висувають власні гіпотези щодо вирішення наукового завдання. Роблять свої припущення, що можуть стати темою дослідження.

♦ Форма роботи з обдарованими дітьми: **«інформаційно-пізнавальна суперечність»**. Характерна особливість полягає в тому, що елементами є істинні, але, на перший погляд, суперечливі судження.

♦ **«Виділяти найкраще»** – цей метод відомий як «ефект Розенталя» або ефект Пігмаліона – психологічний феномен, який полягає в тому, що очікування особистістю реалізації пророцтва багато в чому визначають характер її дій та інтерпретацію реакцій оточуючих, що й провокує «здійснення пророцтва», цей термін винайшов американський соціолог Роберт Мертон для тих пророкувань, які стихійно «керують» поведінкою людей і призводять до очікуваних результатів.

♦ Форма роботи з обдарованими дітьми – **інтерактивне навчання: «запитання–відповідь»**. Для цього клас поділяється на декілька груп, кожна одержує завдання прочитати текст з підручника і скласти запитання до нього. Коли учень замислюється над постановкою запитання, то в його уяві має бути варіант відповіді, це розвиває логічне мислення. Ланцюжок «запитання – відповідь» сприяє тому, що відповідь породжує нове запитання. Така методика роботи допомагає дитині висловлювати свої думки, доходити правильних висновків.

♦ Прийом **«Незавершене рішення»** – за його допомогою можна визначити рівень пізнавальної активності. Наприкінці уроку вчитель пропонує учням виконати завдання творчого характеру і попереджає, що рішення виявиться досить цікавим і несподіваним. Після обговорення висунутої проблеми учні починають роботу, але не встигають виконати завдання до закінчення уроку. Вчитель, не фіксуючи увагу на тому, що завдання повинно бути завершено, перевіряє його наявність і якість виконання на наступному уроці.

Пам'ятка для вчителів щодо успішного стимулювання творчої активності учнів

- Не погоджуйтеся з відповіддю учня, якщо він тільки констатує факти, вимагайте доказів.
- Уважно слухайте учнів, ловіть кожний їхній вислів та думку.
- Постійно пам'ятайте: навчання має спиратися на інтереси й бажання учнів.
- Підтримуйте нестандартні рішення.

Психологічний тест «Перевірте свій інтелект»

**Найвища наука життя –
мудрість, а найвища мудрість
бути добрим до людей, до
природи, до самого себе**

7. У дерева завжди є...
а) листя; б) плоди; в) бруньки; г) корінь; д) тінь.
8. Коментар це -...
а) закон; б) лекція; в) пояснення; г) наслідок;
д) натяк.
9. Протилежністю зрадництва є...
а) любов; б) дармоїдство; в) хитрість;
г) боягузтво; д) відданість.
10. Жінки ... бувають вищими за чоловіків
а) завжди; б) зазвичай; в) часто; г) ніколи; д) іноді.
11. Обід не може відбутися без
а) стола; б) сервізу; в) їжі; г) води; д) голоду.
12. Заняттям, протилежним відпочинку є...
а) праця; б) турбота; в) утома;
г) прогулянка; д) тренування.
13. Для торгівлі необхідно мати:
а) магазин; б) гроші; в) прилавок; г) товар; д) ваги.
14. Коли суперечка закінчується взаємною поступкою, це називається...
а) конвенцією; б) компромісом;
в) розв'язкою; г) змовою; д) примиренням.
15. Людину, яка погано ставиться до нововведень, називають...
а) анархістом; б) лібералом; в) демократом;
г) радикалом; д) консерватором.
16. Сини... перевершують батьків за життєвим досвідом:
а) ніколи не; б) часто; в) рідко;
г) зазвичай; д) завжди.
17. За однакової ваги найбільше білків містить...
а) м'ясо; б) яйця; в) жир; г) риба; д) хліб.
18. Співвідношення виграшів і програшів у лотереї дає можливість визначити...
а) кількість учасників; б) прибуток;
в) ціну одного квитка; г) кількість квитків;
д) ймовірність виграшу.
19. Тітка... буває старшою за племінницю:
а) завжди; б) рідко; в) майже завжди;
г) ніколи не; д) обов'язково.
20. Твердження, що всі люди чесні...
а) неправдиве; б) хитре; в) абсурдне;
г) правильне; д) не доведене.

Інструкція:

Зі списку слів оберіть те, що є, на вашу думку, потрібним для завершення речення, щоб воно набуло правильного сенсу.

Час виконання завдання – 6 хвилин.

1. Зріст шестирічної дитини дорівнює приблизно ... см:
а) 160; б) 60; в) 140; г) 110; д) 50.
2. Довжина сірника ... см:
а) 4; б) 3; в) 2,5; г) 6; д) 5.
3. Не цілком доведене твердження називають...
а) двозначним; б) парадоксальним;
в) гіпотетичним; г) плутаним; д) очевидним.
4. Північніше всіх міст розташовано...
а) Харків; б) Чернігів; в) Житомир;
г) Хмельницький; д) Рівне.
5. Речення не існує без...
а) дієслова; б) підмета; в) звертання;
г) крапки; д) слів.
6. Відстань між Києвом та Харковом становить приблизно
а) 480; б) 820; в) 610; г) 730; д) 540.

Оброблення результатів:

Правильні відповіді:

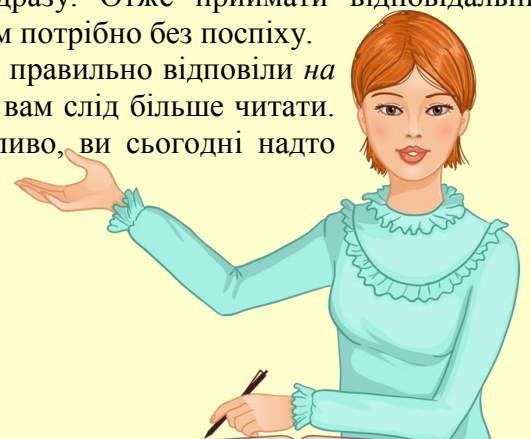
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
г	в	д	д	в	а	г	б	д	в
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
б	д	в	а	г	а	в	б	д	а

Якщо ви правильно відповіли на 15-20 речень, то ваш інтелект дуже високий, за п'ятибальною шкалою – тверда п'ятірка

Якщо ви правильно відповіли на 10-15 завдань це теж гарний результат, але на бал нижче – 4.

Якщо вам вдалося точно відповісти на 5-10 речень, можливо, вам не вистачає швидкості під час оцінювання ситуацій, уміння вихопити головне відразу. Отже приймати відповідальні рішення вам потрібно без поспіху.

Якщо ви правильно відповіли на 1-5 речень, вам слід більше читати. Хоча, можливо, ви сьогодні надто стомилися

Як розвивати творчі здібності обдарованих дітей

1. Підхоплюй думки учнів і оцінюй їх зразу, підкреслюючи їх оригінальність, важливість тощо.
2. Підкреслюй інтерес дітей до нового.
3. Заохочуй оперування предметами, матеріалами, ідеями. Дитина практично вирішує дослідницькі завдання.
4. Вчи дітей систематичній самооцінці кожної думки. Ніколи не відкидай її.
5. Виробляй у дітей терпиме ставлення до нових понять, думок.
6. Не вимагай запам'ятовування схем, таблиць, формул, одностороннього рішення, де є багатоваріативні способи.
7. Культивувай творчу атмосферу - учні повинні знати, що творчі пропозиції, думки клас зустрічає з визнанням, приймає їх, використовує.
8. Вчи дітей цінувати власні та чужі думки. Важливо фіксувати їх в блокноті.
9. Іноді ровесники ставляться до здібних дітей агресивно, це необхідно попередити. Найкращим засобом є пояснення здібному, що це характерно, і розвивати у нього терпимість і впевненість.
10. Пропонуй цікаві факти, випадки, технічні та наукові ідеї.
11. Розсіюй страх у талановитих дітей.
12. Стимулюй і підтримуй ініціативу учнів, самостійність. Підкидай проекти, які можуть захоплювати.
13. Створюй проблемні ситуації, що вимагають альтернативи, прогнозування, уяви.
14. Створюй в школі періоди творчої активності, адже багатого геніальних рішень з'являється в такий момент.
15. Допомагай оволодівати технічними засобами для записів.
16. Розвивай критичне сприйняття дійсності.
17. Вчи доводити починання до логічного завершення.
18. Впливай особистим прикладом.
19. Під час занять чітко контролюй досягнуті результати та давай завдання підвищеної складності, створюй ситуації самоаналізу, самооцінки, самопізнання.
20. Залучай до роботи з розробки та впровадження власних творчих задумів та ініціатив, створюй ситуації вільного вибору і відповідальності за обране рішення.
21. Використовуй творчу діяльність вихованців при проведенні різних видів масових заходів, відкритих та семінарських занять, свят.
22. Під час опрацювання програмового матеріалу залучай до творчої пошукової роботи з використанням випереджувальних завдань, створюй розвиваючі ситуації.
23. Активно залучай до участі в районних, обласних, Всеукраїнських конкурсах, змаганнях, виставках.
24. Відзначавай досягнення вихованців, підтримуй та стимулюй активність, ініціативу, пошук.
25. Пам'ятай, що учень "...це не посудина, яку потрібно наповнити, а факел, який треба запалити" (К.Д.Ушинський).

Учителі, яким діти зобов'язані вихованням, поважніші, ніж батьки, яким діти зобов'язані лише народженням: одні дарують нам тільки життя, а інші добре життя.

Аристотель

Харківський технічний ліцей № 173
вул.. Самаркандська, 17
<http://lyceum173.edu.kh.ua/>